

Q.F.F.Q.S.

DE

STVDIO CONSERVANDI
RELIGIONEM PER NVMMOS
DISSERIT

ET AD AVDIENDAM D. XXVIII APRIL. A. MDCC XXI.
ORATIONEM SOLEMNEM

SYMBOLVM
VIRI ILLVSTRIS ET MAGNIFICI
DOMINI

PETRI HENRICI
TESDORPFI

REIP. LVBECC. CONSVLIS
IMMORTALITER MERITI:
PIE. HONESTE. TEMPERANTER

EXPLICANTEM
LITTERARVM PATRONOS AC FAVTORES
INVITAT
IO. HENR. VON SEELEN
RECT. LVBECC.

§. I.

DUdum docuit experientia, hodieque confirmat, quod cunctae gentes, quae non ab omni Numinis cultu remotae, Religionis, siue falsae, siue verae, conseruandae curam gerant maximam. Cum autem nihil fere melius atque diutius rerum memoriam possit retinere, quam numismata, horum etiam subsidium eo sine fuit adhibitum. Adhibuerunt enim et falsae et verae religionis cultores, de quorum studio delibabo quaedam breuiter, quia integrum hoc argumentum, quod late patet, paucae paginae non capiunt. Praemissis nonnullis de religione falsa, verae in primis rationem habeo.

§. II. Falsam suam Religionem gentes per Nummos conseruare studuisse, inde manifestum est, quod DEOS ac DEAS, & alias res sacras, in iisdem exhibuerint. Apparet in nummis IVPITER, modo *Liberator*, modo *Custos*, modo *Tutor*, modo *Sospitator*, modo *Conseruator*, modo aliter appellatus. Locrenses praesertim hunc Iouem in nummo rarissimo (a) conspiciendum dederunt. Siftitur in nummi huius prima facie Caput Iouis laurea coronatum, addita voce: ΔΟΚΡΑΝ (scil. ΘΕΟΣ). In altera sunt tria Numinum Symbola, in medio *Fulmen*, a dextro latere *Cornu copiae*, a sinistro *Caduceus*, quibus IVPITER, CERES (b) ac MERCVRIVS (c) indicantur. Notatu haud indignum iudico, quod in parte anteriori vnus Deus, in posteriori tria Numinum symbola ostendantur, quamuis non ausim ideo affirmare, Locrenses Deum in essentia vnum, in personis trinum agnouisse. Apparent in nummis ΑΓΑΘΟΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ, siue GENII (d), HERCVLES (e), BACCHVS (f), NEPTVNVS (g), MARS

* 2

- (a) Apud Prosp. Parisium in Raris Numismat. Magn. Graec. Tab. IV. n. 8. Alios nummos Iouis aut figura, aut nomine, aut simbolo notatos vid. ap. Car. Patinum Thesaur. Numismat. p. 43. 48. 74. 91. 191. Ezech. Spanhemium de Vsu et Praestant. Numism. p. m. 393. 743. (b) Nummos, in quibus Ceres, vide ap. Spanhemium l. c. p. 156. Patinum de Numismatib. Imp. Roman. pag. 155. (c) Patin. l. c. pag. 440. (d) Spanhem. l. c. pag. 654. Patin. l. c. p. 213. (e) Patin. Thes. Numism. p. 89. 190. (f) Herculem et Bacchum coniungebant

MARS (*b*), APOLLO (*i*), SOL (*k*), VENVS (*l*), VESTA (*m*), DIANA (*n*), ISIS (*o*), IVNO (*p*), PIETAS (*q*), MONETA (*r*), SALVS (*s*), IVSTITIA (*t*), PAX (*v*), FORTVNA (*x*), CLEMENTIA (*y*), CONCORDIA (*z*), et quae alia a gentibus sunt efficta ac culta Numina. *FESTA* praeterea, ΘΕΟΓΑΜΙΑ (*aa*), ΔΙΟΣ ΓΕΝΕΘΛΙΑ (*bb*), et plura in nummis occurrunt. SACERDOTES (*cc*) quoque, SACRIFICIA (*dd*), INSTRUMENTA SACRA, *Simpulum, Tripus, Lituus, Patera* (*ee*), CONSECRACTIO (*ff*) et aliae res ad religionem pertinentes in iisdem praefentantur.

§. III. Veri etiam cultores Dei optimi maximi nummorum subsidium religionis conferuandae ergo non neglexerunt. Nominandi hic primo loco sunt Ebraei, in quorum nummis (*gg*) documenta sunt religionis, dum non solum *PERSONARVM RELIGIOSARVM*, DAVIDIS et SALOMONIS, sed etiam *RERVM*, SICLI ISRAELIS, SANCTAE IERUSALEM, VASIS MANNAE, VIRGAE AARONIS, imo etiam, si nonnullis auctoribus fides habenda, TEMPORIS CIRCUM-

CI-

gebant in nummis, ac *Deos Auspices*, siue *Patrios* appellabant. Patin. l. c. p. 182. (*g*) Patin. Num. Imp. Rom. p. 39. (*b*) Patin. l. c. pag. 440. Thef. Num. pag. 75. 147. (*s*) Spanh. l. c. p. 382. (*k*) Laur. Pignor. de Magn. Deum Matr. p. 6. (*l*) Patin. Thef. Num. p. 15. Num. Imp. Rom. p. 311. (*m*) Aen. Vicus in Augustar. Imaginib. p. 182. (*n*) Franc. Mediobarbus in auctior. edit. Numismat. Oeconis pag. 183. Io. Vaillantius in Numismat. Graec. p. 34. 62. 63. Patin. Thef. p. 167. Claud. Menetreibus in Symbolica Dianae Ephefiae Statua exposita ap. Gronov. T. VII. Thef. Antiq. Graec. (*o*) Pignorius in Mens. Iliac. Exposit. p. 34. (*p*) Patin. Thef. pag. 77. 179. (*q*) Io. Weidneri Pietas in Nummis antiquiorib. delineata. Ien. 1694. 4. (*r*) Dav. Hoffmanni Diff. de Dea Moneta. Helmf. 1717. (*s*) Vicus l. c. p. 40. 47. 52. Iac. Phil. Tomafinus in Manus Aeneae, Cecropii Votum referentis, Dilucidat. p. 46. Claud. Gr. de Bofe Difert. sur le Culte, que les anciens ont rendu a la Deesse Santé. Parif. 1705. 12. Guil. Musgrave Exercit. de Dea Salute. Lond. 1717. 4. (*t*) Vicus l. c. p. 46. (*v*) Io. Smetii Antiquitat. p. 221. Patin. Thef. Num. pag. 147. Conf. mea Eclog. Archaeol. de Dea Pace. (*x*) Patin. l. c. pag. 78. (*y*) Vicus l. c. p. 82. (*z*) Patin. l. c. p. 11. 53. 61. (*aa*) Ez. Spanhemii Diff. quinque, ad calcem Morellii Specim. Rei Nummar., quarum secunda ΘΕΟΓΑΜΙΑ exponit. (*bb*) Car. Patini Natalitia Iouis in Numism. Imp. Anton. Caracallae expressa. Patav. 1681. 4. (*cc*) Spanhem. de Vfu et Praefant. Numism. passim. (*dd*) Patin. Thef. Num. p. 175. (*ee*) l. c. pag. 53. (*ff*) V. C. Io. Burch. Menckenius in elegantissimo Schediasm. de Augustorum Augustarumque Consecratione ex Nummis illustrata. Lips. 1694. 4. (*gg*) De his scribere Villalpandus, Hottingerus, Kircherus, Brerewoodus, Walefius, Conringius, Relandus, et alii fati noti, sed hypothefibus diuerfis, quas prolixè

CISIONIS (*bb*) mentio iniicitur. Vsum numismatum Ebraeorum in religionis negotio declarat Athanasius Kircherus (*ii*), edisseritque, quod in us sit mnemofynon beneficiorum populo electo praestitorum, incrementum ad charitatis feruorem, fideique constantiam, memoria Hierosolymae, ciuitatis sanctae, et non tam splendore templi, quam potius diuini cultus sinceri et incorrupti exercitio illustris, typus Christi per Manna adumbrati, et alia ad Ebraeorum religionem spectantia.

§. IV. In sacra Christianorum speciatim republica nummi haud pauci reperiuntur, quae religionis memoriae conseruandae possunt inferuire. In primis hic commemorandi sunt nummi, in quibus ipsius IESV CHRISTI mentionem esse factam videmus. Singulares sunt duo nummi, tempore Augusti, sub quo Liberator natus, cusi. Prior in vna parte habet imaginem AVGVSTI: in altera haec verba: SALVS GENERIS HVMANI (*kk*). Posterior, itidem ad AVGVSTVM pertinens, et circa tempus fere natiuitatis Christi signatus, ostendit Orbem inter duos olivae ramos, et inscriptionem: PAX ORBIS TERRARVM (*ll*). Quamuis autem hi nummi sint valde notabiles, non auisim tamen cum nonnullis Augustum dicere typum Saluatoris. Neque omnes nummi, in quibus Christi imago occurrit, pro genuinis sunt habendi. Circumferuntur enim aliqui, quos adulterinos esse, viri docti dudum obseruarunt. Solent referri ad eos cuncti Hebraica inscriptione notati (*mm*), quos aut Christianum quendam Hebraice doctum, aut Iudaeum sacra Christiana amplexum signasse, eruditorum est coniectura. Inter hos reperitur aliquis, cuius vna pars exhibet Saluatoris faciem; altera hanc epigraphen: ישוע נצרי יהוה וארם יחד h. e. *Iesus Nazarenus, Messias, Deus et homo simul.* Neque ii omnibus se, tanquam genuinos, probarunt, qui Constantini et Iustiniani, Imp. temporibus effigie Christi procusi dicuntur. Sunt tamen in iis Christianae

* 3

lix recensere, chartae angustia non permittit. Placent in primis, quae de nummis Iudaicis ex variis auctoribus docte commentatus est V. E. Loescherus in lib. de Caus. Ling. Ebr. p. 200. sqq. (*bb*) Extat ap. Villalpandum in Comm. in Ezechiel. Kircherum in Turri Babel p. 161, et alios, nummus literis valde detortis. In eo Balsami fruticem ambiunt verba, quae Villalpandus, Kircherus et plures legunt מול עת *circumcisionis tempus*: imo Villalpandus putat, nummum hunc in memoriam Circumcisionis magnae sub Iosua institutae esse signatum. Stephanus Moricinus vero Exercit. de Litter. Ebr. P. II. c. 9. mauult legere מול עת *caesus duplicatur*, i. e. planta Balsami caesa feliciter crescit. Conf. Loescherus l. c. pag. 204. sq. (*ii*) l. c. pag. 160. sq. (*kk*) Iac. Biaeus in Numm. Aur. Imp. p. 6. (*ll*) l. c. p. 10. (*mm*) Sinit eorum icones et describit Reiskius de Imagin. Iesu Christi p. m. 182. sq.

religionis documenta, aequae ac in illis, in quibus *Cruce* medium nummum occupat, cum hisce ad quatuor angulos characteribus: IC XC NI KA i. e. *Iesus Christus vincit* (mm). Si Io. Scylitzae, saeculi vndecimi Historico Graeco (oo), fides habenda, Ioannes Zimisces, Imperator saec. X. Orientis, primus fuit, qui in nummis et obolis Christi imaginem describi iussit. Προσέταξε δὲ, inquit Scylitzes, καὶ ἐν τῷ νομισματι καὶ ἐν τῷ ὀβόλῳ εἰκόνα ἐγγράφειν αὐτῶν τῶν σωτῆρος, μὴ πρότερον τέτις γενομένης. Conspiciuntur autem in nummis Zimisicianis, praeter Liberatoris effigiem, haec verba: ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΑΕΩΝ. Fufius hoc de nummis, Christi imaginem et laudes habentibus, argumentum doctissimi viri, Ioannes Reiskius (pp) atque Carolus du Fresne (qq), excusserunt. Vnicum istud addo, quod testetur Scylitzes, post Zimisces reliquos summos Imperantes morem exprimendi in nummis imaginem Seruatoris retinuisse. Τῆτο δὲ, scribit, καὶ οἱ καθεξῆς ἐτήρησαν βασιλεῖς.

§. V. Nostra religio Lutherana, inter omnes hodie princeps, per nummos quoque sua certo modo habuit incrementa. Vti vero haec ab antiqua illa Christiana neutiquam differt, ita non cum Luthero demum coepit, sed dudum ante illum exitit. Prouoco breuitatis gratia ad solum Lutheri prodromum, IOANNEM HVSSVM, in cuius, et doctrinae, quam constantissime, ad mortem vsque, confessus est, memoriam Equites Bohemi nummum eximia magnitudinis, ex auro pariter atque argento, cudendum curarunt. Pars aduersa instructa est imagine Hussi et nomine: IOAN. HVS; nec non his verbis: CREDO VNAM ESSE S. CAN. CATHO. ECCL. i. e. *Credo vnā esse sanctam Canonicam Catholicam Ecclesiam*. Pars auersa ostendit martyrem in igne, addita epigraphe: CENTVM REVOLV. ANNIS. DEO REDD. ROEM. ET MICHICHI CON. NAT. 1415. i. e. *Centum reuolutis annis Deo reddetis rationem et mihi Constantiae nato* (rr). Cum vero nullum religionis nostrae tempus notatu sit dignius, eo, quo per MARTINVM LVTHERVVM, virum plane incomparabilem, fuit purgata, praedicandum quoque omnino est studium eorum, qui diuini operis argumentum, memoriam, laudes nummis insculpi iusserunt. Magna est eiusmodi nummorum copia in Guil. Ern. Tenzelii *Saxonia Numismatica*, ex qua eum modo repetam, in quo Ec-

(mm) du Fresne Diff. de Infer. Aevi Numismatib. ad calcem T. II. Glossar. p. 20. Conf. Lipsium et Greferum in libb. de Cruce, in quibus passim nummi cruce coronata insigniti reperiuntur. (oo) in Hist. p. 683. (pp) l. c. p. m. 177-201. (qq) l. c. pag. 20. sqq. (rr) Ita exponunt vltima verba celeberr. Auctori. Relatt. Innox. 1705. p. 384. Tenzelius autem in Dial. Menstr. 1694. p. 270. CON. NAT. interpretatur de *condemnato*.

Ecclesiae Lutheranae Symbolum est conspicuum. Debemus eundem pio Duci HENRICO, cuius etiam in vna parte vultum exhibet, nomen ac titulum: HENRICVS. D. G. DVX. SAXONIAE; in altera: VERBVM. DOMINI. MANET. IN. AETERNVM. In primis hic commendanda est industria Christ. Iunckeri, qui sua *Historia Lutheri ex nummis* aureis et argenteis eleganter descripta laudem viri de religionis Lutheranae historia optime meriti sibi acquisiuit. Cum hoc comparandus Theologus celeberrimus, Ern. Salom. Cyprianus, qui cum an. 1717. secunda vice Iubilaeum Lutheranum celebraretur, et in ipsius honorem ac memoriam multi nummi, aurei atque argentei, signarentur, collegit eos, inque P. III. Hilar. Evangelic. non solum icones eorum dedit, sed et concinnam explicationem. Apparet inter eos Tab. IX. et Tab. XII. vterque Lubecensis noster, maior et minor, ex auro pariter ac argento factus et pag. 54. a Cypriano describitur. Inter Hamburgenses vero praeteriri non merebatur maximi moduli nummus aureus, artificio et elegancia omnino spectabilis.

§. VI. Omitto permulta alia, quibus studium conseruandi religionem per nummos potest euinci. Tam amplum enim est hoc argumentum, vt conscribendo operi haud exiguo materiam queat praebere. Adducenda hic essent Christiani Schlegelii, Antiquarii apud Arnstadienses celebratissimi, *Biblia in Nummis*, in quo opere de nummis, quibus sacri codicis loca inserta, eleganter disseruit. Commemorandi essent tot nummi cusi in honorem excellentissimorum Theologorum, quorum religionis vindicum memoria dum per nummos ab obliuione vindicatur, religionis simul memoria conseruatur. Sed isthaec et alia vberius spatium, vberioreque postulant meditationem.

§. VII. Istius tamen nummi aurei non possum non adhuc meminisse, qui primam huius scripti paginam exornat. Factus ille est in honorem Viri Magnifici et illustris DN. PETRI HENRICI TESDORPFII, Reip. Lubec. Consulis immortaliter meriti, (quem vt diuinum Numen per multos porro annos iubeat esse superstitem, vehementer opto,) cuius non venerandam solum faciem, insignia, et annum, quo Consulari dignitate auctus, ex eo licet cognoscere, verum in illo etiam inuenitur totius religionis compendium, simbolo PIE. HONESTE. TEMPERANTER comprehensum. Pietas enim complectitur et credenda et Deo praestanda: Honestas ea, quibus obstricti sumus aliis hominibus: Temperantia officia, quae homo sui ipsius causa debet obseruare. Haec autem sunt, quae salutari religioni addictum Christianum scire et facere oportet.

§. VIII. Dignum igitur omnino erat praestantissimum Symbolum,
quod

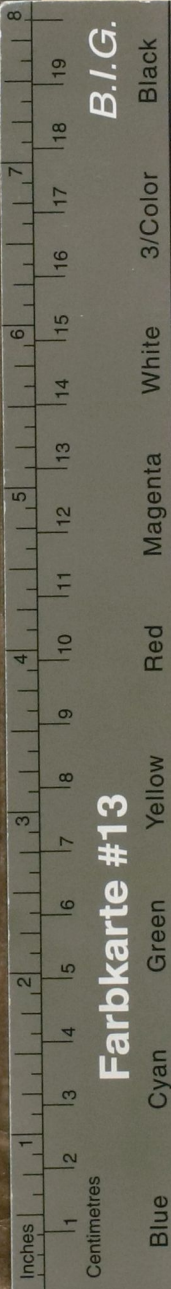
quod diligenter consideretur. Fecit hoc elegantis ingenii iuuenis laude non vulgari ornandus,

IOANNES PHILIPPVS PRAETORIVS,

Bucovienf. Mefo-Marchic.

Chori fymphoniaci Praefectus, qui cum fuauiffima Musica dulciffimas litteras haud infeliciter coniunxit. Quemadmodum enim Musicam ita callet, vt, quam fcite leges compositionis harmonicae cognitae habeat perfectasque, variis documentis, quibus templa publica perfonuerunt, demonftrauerit, fic quoque poëfiae et plurimum optimarum fcientiarum eximiam fibi notitiam comparauit. Reddidit nobis *Simonem Georgium Steinmerzium*, Chori fymphoniaci itidem Praefectum, quem, cum an. 1664. d. 25. Dec. moreretur, cohonestauit publico testimonio, typis exfcripto, *Henricus Bangertus*, Rector, atque non solum in ipfius Memoriae infcriptione vocauit *modestiffimum et praeflantiffimum iuuenem*, verum etiam passim ea fcriptis, quae dum repeto, veras Praetorii nostri laudes refero. *Industria, inquit, consecutus erat, vt metra varii generis non inepta pangeret, et Orationes conscriberet. --- Meis praelectionibus frequens intererat. --- Natura ad Musicam ferebatur. Quantum igitur studiis magis feris suffurari poterat temporis, Musicorum praeceptis cognoscendis et recte canendi fcientiae tribuebat. --- Hac solertia indeptus est non vulgarem artis istius cognitionem. Nam recte ad Musicorum leges cecinit, obtinuitque, vt et a Musicis peritiffimis amaretur, et choro nostro fymphoniaco moderando praeficeretur; quo munere sine cuiusquam querela integre functus est. --- Annis, quibus limina Gymnafii nostri trinit, nec fociordia, nec contumacia, nec factio vilo me vnquam offendit. Vti vero haec Bangertina verba iure ad oratorem nostrum applico, ita probo etiam, quod is, Rostochiensis Academiæ nomen daturus, honesta ratione abitu parare studeat. Fiet hoc ab ipso solemniter de laudato SYMBOLO TESDORPFIANO Oratione, quae simul animi gratiffimi erga Deum, Patronos et Praefectores erit interpres. Submisit autem ac decenter rogati, MAGNIFICI DNN. CONSVLES, Patres Patriae laudatiffimi, perillustres DN. PRAEPOSITE, generosiff. DN. DECANE, summe reu. atque excellentiff. DN. SVPERINTENDENS, nobiliff. consultiff. et experientiff. DNN. SYNDICI, DOCTORES, admodum reu. et praecleariff. DNN. SENIOR PASTORES atque SYMMYSTAE, nobiliff. generos. prudentiff. et ampliff. DNN. SENÁTORES, PROTONOTARIE ac SECRETARII, nec non cuncti litterarum, quibus inest ad veram felicitatem ducens religio, studiosi, audietis, quae est Vestra beneuolentia, hanc Orationem, neque improbabit oratoris nostri, fauore digni, conatum tam pium, quam honestum.*

P. P. Lubecae d. XXVIII April. M DCC XXI.

B.I.G.

Farbkarte #13

Q. F. F. Q. S.

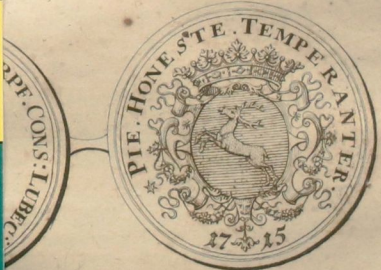
DE
CONSERVANDI
EMPER NVMOS

DISSERIT
D. XXVIII APRIL. A. M DCC XXI.

NEM SOLEMNEM
MBOLVM
TRIS ET MAGNIFICI
DOMINI

HENRICI
DORPFI

BEC. CONSVLIS
TALITER MERITI:
TE. TEMPERANTER

EXPLICANTEM
ATRONOS AC FAVTORES
INVITAT
R. VON SEELEN
ECT. LVBEC.